

Předmět výzkumu a výzkumná otázka

O čem bude bakalářská práce? Odpověď na tuto otázku hledá student či studentka při prvních konzultacích se svým vedoucím bakalářské práce. V tématu *Co kvalitativní výzkum* se objevila slova „předmět výzkumu“ a „poznávací cíl“. Nyní je čas na jejich řádné vymezení společně s dalšími souvisejícími výrazy.

- *Poznávací cíl* popisuje rozsáhleji než výzkumná otázka, co chce výzkumník poznat.
- *Výzkumná otázka* se ptá na to, co výzkumník neví o předmětu zkoumání a chce se to dozvědět výzkumem.
- *Předmět výzkumu* je vymezen poznávacím cílem a základní výzkumnou otázkou.
- *Jednotka zkoumání* je prvek sociálního světa, jehož vlastnost je předmětem daného výzkumu, a na kterou se budou vztahovat výsledky výzkumu.

Předmětem výzkumu může být jedna nebo více vlastností určité jednotky zkoumání (což není případ výzkumu v bakalářské práci). Pro představu: Předmětem výzkumu může být pracovní spokojenost sociálního pracovníka. Jednotku zkoumání pak představuje sociální pracovník. Aby se výklad nevznášel v abstraktních výšinách, použijí názorné ukázky z fiktivního výzkumu STAKVA.

Příklad 1 Výzkum STAKVA. Předmět výzkumu a jednotka zkoumání

Poznávací cíl výzkumu STAKVA je následující. Cílem výzkumu je popsat činnosti při plánování sociálních služeb v organizaci X v jejích finančních, personálních podmínkách a následně je srovnat se standardem Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky (dále jen MPSV) *Individuální plánování průběhu sociální služby*. Proto bude výzkum STAKVA hledat odpověď na základní výzkumnou otázku „Naplní organizace X standard kvality sociálních služeb *Individuální plánování průběhu sociální služby*?“

Předmětem výzkumu STAKVA je „naplňování kvality standardu sociálních služeb *Individuální plánování průběhu sociální služby* organizací X“. Protože „naplňování kvality standardu sociálních služeb *Individuální plánování průběhu sociální služby*“ souvisí s organizací X, je jednotkou zkoumání ve výzkumu STAKVA organizace X. Na organizaci X se také budou vztahovat závěry výzkumu.

Co jsou standardy kvality sociálních služeb, jejichž naplňování v organizaci X je předmětem zkoumání výzkumu STAKVA? Standardy kvality sociálních služeb doporučené MPSV od roku 2002 se staly právním předpisem závazným od 1.1.2007. Vymezení standardů je obsahem přílohy

č. 2 vyhlášky MPSV č. 505/2006 Sb., prováděcího předpisu k zákonu č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění.

Seznam standardů kvality sociálních služeb

1. Cíle a způsoby poskytování sociálních služeb
2. Ochrana práv osob
3. Jednání se zájemcem o sociální službu
4. Smlouva o poskytování sociální služby
5. Individuální plánování průběhu sociální služby
6. Dokumentace o poskytování sociální služby
7. Stížnosti na kvalitu nebo způsob poskytování sociální služby
8. Návaznost poskytované sociální služby na další dostupné zdroje
9. Personální a organizační zajištění sociální služby
10. Profesionální rozvoj zaměstnanců
11. Místní a časová dostupnost poskytované sociální služby
12. Informovanost o poskytované sociální službě
13. Prostředí a podmínky
14. Nouzové a havarijní situace
15. Zvyšování kvality sociální služby

Kritéria vhodnosti kvalitativního výzkumu

Na způsobu, jakým je formulován poznávací cíl a výzkumná otázka záleží, zda je vůbec vhodný kvalitativní výzkum. Student nemající zkušenosti s výzkumem se tak ocitá v nelehké situaci – jak poznat, zda jeho poznávací cíl a výzkumná otázka navádějí na použití kvalitativního výzkumu? S tímto problémem mu pomůže vedoucí jeho bakalářské práce. Přesto není na škodu, aby si student udělal předem představu o kritériích¹, které musí poznávací cíl a výzkumná otázka splnit. Jestliže poznávací cíl a výzkumná otázka níže uvedená kritéria splňují, pak může student tato kritéria napsat ve své bakalářské práci jako důvody pro volbu kvalitativního výzkumu.

Kritérium širších okolností

Silná stránka kvalitativního výzkumu spočívá ve vysvětlení, které vychází ze širších okolností či souvislostí předmětu zkoumání. To je rozdíl proti kvantitativnímu výzkumu, kde se vysvětlení

---

¹ Pokud vám není jasné, co je kritérium, zeptejte se učitele, nebo se podívejte do slovníku cizích slov.

předmětu zkoumání opírá o jednu příčinu. Zejména v experimentálním uspořádání kvantitativního výzkumu jsou ostatní příčiny či okolnosti kontrolovány, aby neovlivňovaly předmět zkoumání.

Context stripping. Precise quantitative approaches that focus on selected subsets of variables necessarily "strip" from consideration, through appropriate controls or randomization, other variables that exist in the context that might, if allowed to exert their effects, greatly alter findings. (Pramen: Guba, E. G., Lincoln, Y. S. 1994. Competing paradigms in qualitative research. In: Denzin, N. K., Lincoln, Y. S. (eds.) Handbook of qualitative research, p. 106.)

Příčina se v kvalitativním výzkumu objevuje v jiné podobě. Příčina má širší význam ve srovnání s kvantitativním výzkumem. Příčina umožňuje, nebo zabraňuje, člověku něco dělat. Proto kvalitativní výzkumníci příčiny také nazývají „okolnostmi“ nebo „souvislostmi“. Ve skutečném sociálním světě nejsou příčiny od sebe odděleny. Více příčin tvoří určitou konfiguraci. Konfigurace příčin pak umožňuje nebo zabraňuje nějaké události nebo nějakému chování. Odtud plyne, že vysvětlení chování určitého člověka nebo vysvětlení určité sociální události vychází v kvalitativním výzkumu z konfigurace více příčin.

Kritérium významu a účelu

Metody a techniky kvantitativního výzkumu mnohdy převzaté z přírodních věd, neumožňují dobře zkoumat význam a účel, který lidé přikládají svému jednání. Neživé předměty zkoumání přírodních věd nenesou významy a některé živé předměty zkoumání přírodních věd nesou významy, které nejsou dostupné lidskému porozumění. Převzetí metod a technik přírodních věd do zkoumání sociálního světa pak neumožňuje zkoumání významů a účelů prvků sociálního světa (přestože jsou dostupné lidskému, tedy i výzkumníkovu, porozumění).

Exclusion of meaning and purpose. Human behavior, unlike that of physical objects, cannot be understood without reference to the meanings and purposes attached by human actors to their activities. (Pramen: Guba, E. G., Lincoln, Y. S. 1994. Competing paradigms in qualitative research. In: Denzin, N. K., Lincoln, Y. S. (eds.) Handbook of qualitative research, p. 106.)

Podstatným znakem metod a technik výzkumu převzatých z přírodních věd je měření a kvantifikace. Výzkumník praktikující kvantitativní výzkum přistupuje k sociálnímu světu, jakoby v něm významy a účely vymezené běžnými lidmi nebyly. Pokud výzkumník měří významy a účely lidského jednání, pak používá definici významu a účelu lidského jednání podle teorie. Výzkumník v kvantitativním výzkumu měří kolik lidí jednalo podle významu a účelu vymezeného teorií, nebo měří intenzitu jednání podle teorií vymezeného významu a účelu. Pokud poznávací cíl výzkumu

vyžaduje zkoumání nejen významů a účelů jednání, které si běžní lidé neuvědomují, kdežto teorie a odborníci ano, ale také významů a účelů jednání, které si běžní lidé uvědomují, pak je kvantitativní výzkum nedostatečný.

Kritérium propojení expertní důležitosti s laickou důležitostí

Poznámka. Zde jde o využití výsledků výzkumu v běžném životě lidí nebo organizací. jinak řečeno zkoumání témat a problémů také vymezených nevědci. Brát v úvahu význam a účel lidského jednání samo o sobě nestačí. Význam a účel jednání běžných lidí by vědec měl vymezovat s přihlédnutím k původním vymezením běžných lidí. Vědci – experti – se mnohdy dívají na běžné poznání nevědců – laiků – podezřívavě. To může některé vědce vést k nezájmu o to, co chtějí poznat laikové, a zkoumá jenom věci, o které má zájem jenom on nebo jemu rovní (experti). Nezájmem o pohled laiků se vědec připravuje o cenné informace, které jsou obzvláště důležité při zkoumání praktických problémů zasazených do zvláštních místních a časových podmínek. Například při zkoumání problému pracovní nespokojenosti pracovníků na výrobní lince ve firmě Y by se výzkumník ignorováním pohledu pracovníků na výrobní lince a spoléháním se na obecné teoretické poznatky dobral svým výzkumem k neodpovídajícím doporučením pro řídicí pracovníky firmy Y ohledně zlepšení pracovní spokojenosti pracovníků na výrobní lince.

Disjunction of grand theories with local contexts: The etic / emic dilemma. The etic (outsider) theory brought to bear on an inquiry by an investigator (or the hypotheses proposed to be tested) may have little or no meaning within the emic (insider) view of studied individuals, groups, societies, or cultures. (Pramen: Guba, E. G., Lincoln, Y. S. 1994. Competing paradigms in qualitative research. In: Denzin, N. K., Lincoln, Y. S. (eds.) Handbook of qualitative research, p. 106.)

Kritérium aplikovatelnosti dat na jedinečný případ

Pravděpodobnostní model sociálního světa. Náhodný pokus a náhodná veličina. Bernouilliho zákon velkých čísel. Kvantitativní výzkum v sociálních vědách je srostlý se statistickou analýzou dat. Statistika, přesněji matematická teorie pravděpodobnosti, se zabývá hromadnými jevy. Z tohoto důvodu se pak kvantitativní výzkum v sociálních vědách zaměřuje na zkoumání souborů jednotlivců či organizací. Příkladem je kvantitativní výzkum důvěry lidí v jednotlivé politiky – výzkumníci se ptají pomocí dotazníku souboru lidí v počtu tisíců jednotlivců. Výsledky takového výzkumu se dají zobecnit na zkoumaný soubor (a pokud je zkoumaný soubor reprezentativní, pak také na širší soubor, z něhož byl vybrán), ale už se nedají vztáhnout na každého jednotlivého člověka v souboru. Skutečnost, že 60 % mužů s vysokoškolským vzděláním volilo v parlamentních volbách kandidáty pravicových politických stran nelze jednoduše použít na určitého muže vysokoškolačka. Skutečnost,

že daný jednatel je muž a vysokoškolsky vzdělaný automaticky neznamená, že volil pravicového kandidáta. Zobecnit se dá jenom na soubor, nebo podsoubor (třeba demografickou kategorii).

Inapplicability of general data to individual cases. This problem is sometimes described as the nomothetic idiographic disjunction. Generalizations, although perhaps statistically meaningful, have no applicability in the individual case (the fact, say, that 80% of individuals presenting given symptoms have lung cancer is at best incomplete evidence that a particular patient presenting with such symptoms has lung cancer). (Pramen: Guba, E. G., Lincoln, Y. S. 1994. Competing paradigms in qualitative research. In: Denzin, N. K., Lincoln, Y. S. (eds.) Handbook of qualitative research, p. 106.)

Pokud chce výzkumník zkoumat názor určitého člověka na politiky, pak musí zkoumat kvalitativně, to znamená jedinečné jevy (ne hromadné jevy), které nastávají v jedinečném případě či několika málo případech (ne v souboru mnoha případů).

Proč ne kvantitativně? Tato otázka, i když nemusí padnout výslovně, může „viset ve vzduchu“ při obhajobě bakalářské práce.

Příklad 2 Výzkum STAKVA. Je vhodný kvalitativní výzkum?

Proč ne kvantitativně? Poznávacím cílem výzkumu STAKVA je popsat činnosti při individuálním plánování sociálních služeb v organizaci X v jejich finančních, personálních podmínkách a následně skutečné plánování v organizaci X srovnat se standardem Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky (dále jen MPSV) *Individuální plánování průběhu sociální služby*. Proto bude výzkum STAKVA hledat odpověď na základní výzkumnou otázku „Naplnuje organizace X standard kvality sociálních služeb Individuální plánování průběhu sociální služby?“ Výsledky hodnocení naplňování standardu budou poskytnuty pracovníkům organizace X za účelem zlepšení poskytování sociální služby v organizaci X. (Splněno kritérium aplikovatelnosti na jedinečný případ.) Výzkum STAKVA bude zohledňovat při zkoumání dodržování standardu zvláštní podmínky organizace X: například velikost budov, rozpočet, právní předpisy apod. (Splněno kritérium širších okolností.) Zkoumání činností sociálních pracovníků a klientů při individuálním plánování sociální služby v organizaci X bude zahrnovat význam a účel individuálního plánování pro sociální pracovníky a klienty organizace X podle standardu kvality (splněno kritérium zahrnutí významu a účelu lidského jednání). Doporučení pro budoucí naplňování standardu *Individuální plánování průběhu sociální služby* v organizaci X přihlédnou ke zkušenostem a problémům vymezeným sociálními pracovníky a klienty organizace X. (Splněno kritérium propojení expertní důležitosti a laické důležitosti.)

Závěr: Všechna kritéria vhodnosti kvalitativního výzkumu byla splněna, proto je vhodné použití kvalitativního výzkumu ke zkoumání naplňování standardu kvality *Individuální plánování průběhu sociální služby* v organizaci X.